

Lappilainen rakentaminen noudattaa pitkälti muun Suomen, lähinnä Pohjois-Pohjanmaan rakentamistapaa. Saamelaiden asumiskulttuuria edustava ns. lapin-talo noudattaa usein parituvan mallia, jossa rakennuksen keskellä sijaitsevan kylmän porstuan kummallakin puolella on tupa.³⁸

Kuva 18. Kätkälän päärakennus. Pihapiiriin kuuluu myös aitta, josta vanhin löytynyt vuosiluku on 1801³⁹. (Kuva: Eeva Heikelä)

Vuosisadan alun pienipiirteistä, etelän mäkitupatyypistä rakennusperinnettä edustaa hyvin Muoniontien varrella olevan Pöntsön kylän punaiset rakennukset. Alue muodostaakin yhtenäisyydessään ja pienimuotoisuudessaan viehättävän kokonaisuuden, joka on kokonaisuutena säilyttämisen arvoinen.

Sotia ennen 1930-luvulla alkanut voimakas uudisasuttaminen ja sen jatkuminen vielä voimakkaampana sotien jälkeen toi Kittilän alueelle lisää väkeä ja sen mukana uutta rakennusperinnettä. Asutus levittyi seuraten varhaisia asutusalueita, mm. Könkään kylän itäpuolella sijaitsevan Rautusjärven rannoille ja laajeten nauhamaisesti Inarintien varrelle. Myös Sirkkan kylän kohdalla asutus tiivistyi ja laajeni Sirkkajärven pohjoisrannoille.

Vuonna 1944-45 Lapin alueella käyty sota hävitti suuren määrän alueen pääkyläen ja kyläkeskusten rakennuskantaa. Sen sijaan sivukyläen rakennukset säilyivät syrjäisestä sijainnista ja teiden puuttuessa pääosin hyvin.⁴⁰

Sodan jälkeen asutuspöla oli pahin Helsingissä ja Lapissa. Asutuspölan helpotamiseksi perustettiin 1942 Suomen Arkkitehtiliiton yhteyteen jälleenrakennustöimistö, joka kehitti yhteisen mittajärjestelmän Suomeen. Ratkaisuksi asutuspölaan syntyi hartiapankilla ja tyyppipiirustuksilla tapahtunut omakotirakentaminen.⁴¹

³⁸ Kämppiä ja pihapiirejä, Alfred Kolehmainen, Kittilän kulttuuriympäristöohjelma, Jarmo Lokio

³⁹ lapin rakennusperintö, Lapin läänin rakennusperinne ry.

⁴⁰ Kittilän kulttuuriympäristöohjelma, Jarmo Lokio

⁴¹ Suomalainen asuntoarkkitehtuuri, s. 72-79

Näin syntynyt rintamamiestalo on harjakattoinen, puolitoistakerroksinen ja kellarillinen puutalo. Asuinitilat sijoittuvat keskellä olevan hormin ympärille. Talon yläkerroksessa on tyypillisesti kaksi huonetta ja kylmä vintttila sivulaipioissa.⁴² Rintamamiestalo edustaa varsin funktionaalista suunnittelua, jossa niukat rakennusneliöt on käytetty varsin tehokkaasti. Rakennustyyppi on yksinkertaisuudessaan myös hyvin maisemaan istuva. Näistä syistä se on myös kestänyt hyvin aikaansa.

Kaava-alueen rakennuskannassa tämä rakennustyyppi ei ole yhtä yleinen kuin eteläsuomen vastaavissa maaseudun maisemissa. Tämän aikakauden rakennuskokonaisuuksia on Kittilän alueella yhtenäisimmin havaittavissa Kittilän kuntakeskuksen alueella sijoittuen lähinnä nauhamaisesti keskustaa halkovan valtatie 79 varrelle. Kaava-alueella tämän ajan rakennuksia löytyy yhtenäisimmin Sirkan kylän ja Könkään mm. Saarelantien läheisyyteen sijoittuvilla alueilla.

1960-luvulla arkkitehtuurissa vahvistui käsitys rationaalisuuden ja selkeyden kaikkivoipaisuudesta. Tasakattoiset rakennukset, atrium-pihat ja elementtipohjaiset dominomodulit olivat ajan henkeä. Maaseudulla uutta rakentamista ja tyyliä sääteli pitkälle maataloustuottajien omien organisaatioiden arkkitehdit. Uudet yksikerroksiset omakotitalot sijoittuvat yleensä hajanaisesti ympäri kaava-alueita.

Viime vuosikymmeninä Kittilän Levin alueelle on levittäytynyt uudisrakentamisen kirjo. Alueen rakennustahti on kova. Matkailuvetoisen elinkeinorakenteen vuoksi rakentaminen kuitenkin keskittyy paljolti loma-asunto ja hotelli rakentamiseen. Perinteinen omakotitalorakentaminen ja pienimuotoinen vanha loma-asuntorakentaminen on saanut väistyä Levin keskustassa tehokkaampien monikerroksisten, betonielementtirakenteisten ja keskieuropalaiseen alppimajatyylisen rakennusten tieltä. Alueesta on muotoutumassa pienoiskaupunki katu- ja toriaukionäkymineen.

Loma-asuntorakentamisen kohdalla on suurin muutos tapahtunut viimeisten vuosien aikana rakennusten koossa ja varustelutasossa. Vielä 1970-80-luvulla oli tyypillistä vapaa-ajan asuntokoolle alle 60 kerrosalaneliömetriä. Rakennus sisälsi usein vain saunan ja takkatuvan keittonurkkauksineen sekä näiden lisäksi makuuparven tai makuualkovin. 2000-luvun vaatimuksiin kuluu erillisen saunaosaston, useiden makuuhuoneiden, kaikilla kodinkoneilla varustetun keittiön ja vaatehuoltotilojen lisäksi usein vielä kahden kerroksen korkuisen olohuoneen. Kokonaisneliömäärä tänään ylittää helposti jo kolminkertaisesti aikaisempien vuosikymmenten määrät. Tämä elintason kohoamisen myötä kasvanut loma-asumisen vaatimistaso näkyy myös maisemassa.

Vakituisen asumisen kohdalla uusi aika näyttää pohjoisessa melko samalta kuin Etelä-Suomessa.

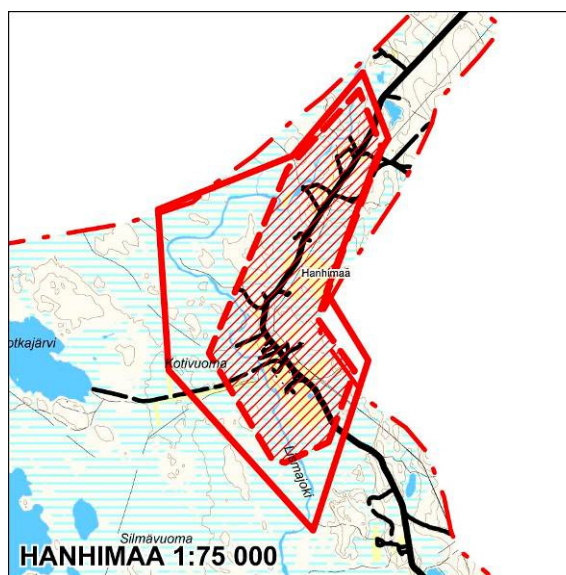
⁴² Suomalaisen asuntoarkkitehtuurin tarina, s. 72-79

2.6.4 Arvokkaat maisema-alueet

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Suunnittelualueella sijaitsee kolme valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta, joista kolme lasketaan kuuluvaksi valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuurihistoriallisiin ympäristöihin. Kaikki kohteet ovat kyläkokonaisuuksia. Lähde: Jarmo Lokio: SY282 Kittilän kulttuuriympäristöohjelma, Ympäristöministeriö – Museovirasto: Rakennettu kulttuuriympäristö/ Valtakunnallisesti merkittävät kulttuuri-historialliset ympäristöt, Jarmo Lokio: Lapin kulttuuriympäristöohjelma ja Ympäristöministeriö/Ympäristönsuojeluosasto: Arvokkaat maisema-alueet/ Maisema-alueityöryhmän mietintö II. / Mietintö 66/1992, jonka perusteella Valtioneuvosto teki periaatepäätöksen arvokkaista maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämisestä 5.1.1995.

Hanhimaan kylä arvokas maisema-alue nro 139 ja rakennettu kulttuuriympäristö Lappi kohde nro 30 sijoittuu Lismajoen rantaan. Kylän asutus seurailee nauhamaisesti tielinjausta ja pellot on raivattu asutuksen yhteyteen osittain jokivarteen ja osittain suolle. Kylä muodostaa rakennusperinteeltään yhtenäisen kokonaisuuden ja alueella on useita hienoja peräpohjalaisia pihapiirejä. Vanhimmat rakennukset sijaitsevat Lismajoen jokitörmällä. Perinteiset talonpoikaisrakennukset on rakennettu pääasiassa 1900-luvun taitteessa ja alkuvuosikymmeninä. Lisäksi kylässä on sodan jälkeen rakennettuja taloja. Uudempi rakentaminen sijoittuu erilleen vanhasta.

- Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue
 - Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuurihistoriallinen ympäristö
 - Arvokas kulttuuriympäristö
- Lähde 3

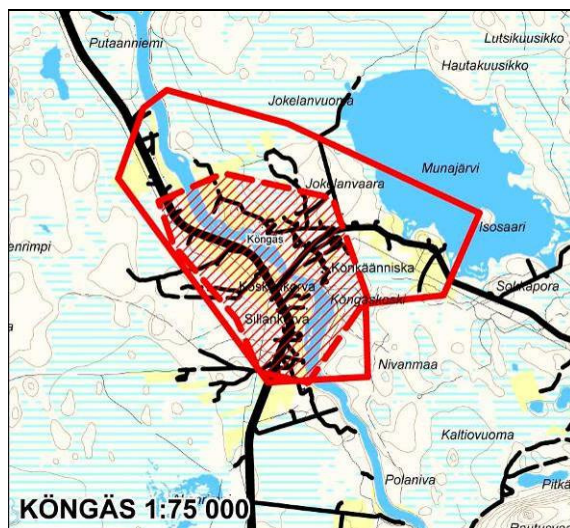
Lähteet:

1. Ympäristöministeriö/Ympäristönsuojeluosasto. Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-alueityöryhmän mietintö II.
2. Ympäristöministeriö - Museovirasto. Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuuri-historialliset ympäristöt.
3. Jarmo Lokio. Lapin kulttuuriympäristöohjelma, Kittilän kulttuuriympäristöohjelma.

Kuva 19. Hanhimaan kyläalue

Könkään kylä arvokas maisema-alue nro 137 ja rakennettu kulttuuriympäristö Lappi kohde nro 29 sijaitsee Ounasjokivarren yläjuoksulla levittäytyen joen molemmille rannoille ja ulottuen aina Munajärven rannalle saakka. Erityisesti joen länsipuolelle, keski-kylään, muodostuva maatalousmaisema varsin laajoine peltoaukeineen ja tulvaniittyineen, on hieno esimerkki Aapa-Lapin peräpohjalaisesta jokivarsiasutuksesta. Vanha asutus seurailee pääasiassa nauhamaisesti maantien vartta. Rakennukset muodostavat ehjän kokonaisuuden ja maantie on osan

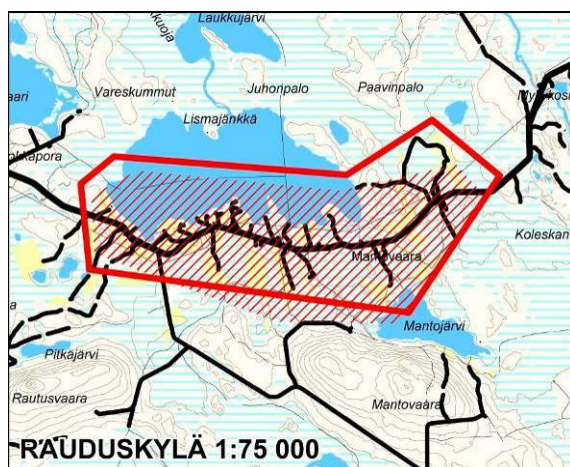
matkaa luonteeltaan kylänraitin omainen. Vanhimmat ovat peräisin 1800-luvun alkupuolelta (Jokela), jotkut 1800-luvun puolivälistä ja loppupuolelta. Alueelta on löytynyt merkkejä hyvin varhaisesta asutuksesta. Ensimmäiset suomalaiset uudisasukkaat asettuivat Könkääle kuitenkin vasta 1700-luvulla. Könkästä ympäröi suomalaisema niin, että lähinnä vain mäntykankaat erottavat kylämiljöön soista. Ounasjoessa sijaitsee Könkään alueella lyhyt, mutta voimakas Könkään koski.

Kuva 20. vas: Könkäsen kyläalue.

Kuva 21. oik: Näkymä Ounasjoen ylittävältä sillalta Könkään kylämaisemaan. (Kuva: Taina Tuominen)

Rauduskylä eli Rautuskylä arvokas maisema-alue nro 138 on Aapa-Lapin alueelle tyypillinen pieni järvenrantakylä. Sekä talot että pellot myötäilevät Rautusjärven etelä- ja länsirantaa. Pelloista osa on raivattu soista. Muutoin järven ympäristö on pääasiassa soiden peitossa. Arvokas rakennuskanta koostuu talonpoikaistaloista ja niiden perinteisistä pihapiireistä. Vanhat rakennukset ovat pääasiassa peräisin 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alkupuolelta. Kyläkuva on avoin, maasto loivasti kumpuilevaa ja pihapiirit melko väljiä avautuen järven suuntaan. Uusi rakennuskanta on sijoitettu maastonmuotojen mukaan ja perinteitä kunnioittaen.

Kuva 22. vas: Rauduskylä Rautusjärven etelärannalla.

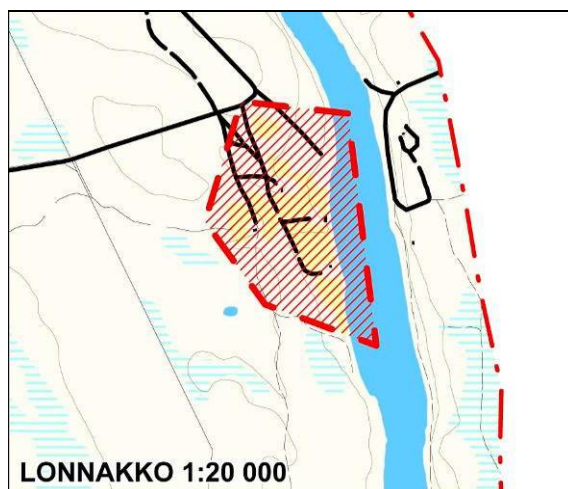
Kuva 23. oik: Porot laiduntavat kyläalueella - näkymä tieltä kohti Rautusjärveä. (Kuva: Taina Tuominen)

Muut arvokkaat maisema-alueet

Suunnittelualueen kolmen valtakunnallisesti arvokasta maisema-alueen lisäksi maakunnallisesti arvokkaita kulttuurihistoriallisia ympäristöjä suunnittelualueelta ei löydy, mutta useita arvokkaita paikalliseen kulttuuriperintöön liittyviä kohteita. Lisäksi suunnittelualueella on yhteensä kolme perinnemaisemakohdetta. Näistä Lonnakon niitty Lonnakossa on valtakunnallisesti arvokas ja Hossanniitty aivan Levin tuntumassa sekä Riikonkosken saaristo Lonnakon eteläpuolella ovat maakunnallisesti arvokkaita kohteita. Perinnemaisemakohteet esitetty tarkemmin kohdassa 2.5.4. Perinnebiotoopit.

Paikallisesti arvokkaat alueet

Lonnakon kylä sijaitsee Levitunturin eteläpuolella, Ounasjoen länsirannalla. Tieyhteys Lapinkylään saatiin vasta 1990-luvun alkupuolella⁴³. Tätä ennen kulku tapahtui tietä pitkin joen itärannalla ja sieltä veneellä joen yli. Kylä koostuu kolmesta pihapiiristä: Harjusta, Koskelasta ja Lonnakosta. Harjun pihapiiri on vanhin. Se on rakennettu vuoden 1850 paikkeilla⁴⁴. Muiden tilojen päärakennukset 1870-luvulta (Koskela) ja vuodelta 1918 (Lonnakko). Lapinkylä on hyvä esimerkki Ounasjokivarren vanhasta haja-asutuksesta. Rakennukset sijaitsevat joen läheisyydessä niittyaukealla, jossa karjanhoito on ollut mahdollista. Kalastuksen kannalta sijainti on myös ollut ihanteellinen.

Kuva 24. Lonnakon kylä

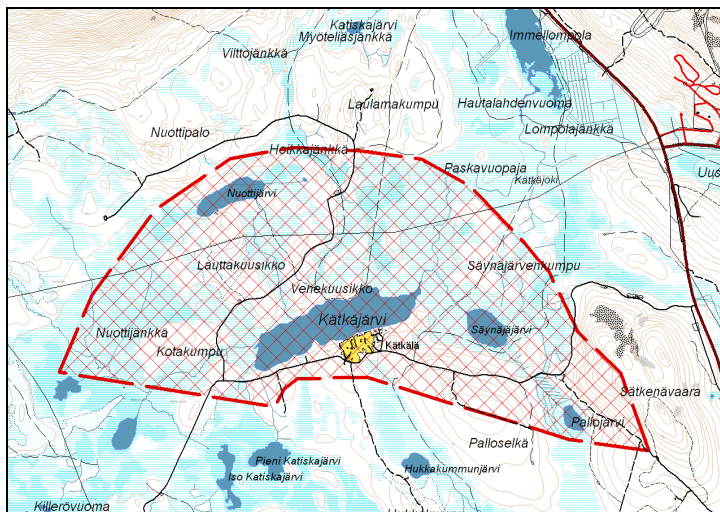

Könkään ja Rautuskylien välinen alue on kyläkuvan kannalta arvokas alue. Sijoittuu kahden valtakunnallisesti arvokkaan maisema-alueen väliin. Kylät muodostavat yhtenäisen kylien vyöhykkeen.

⁴³ Lokio, Jarmo: Lapin kulttuuriympäristöohjelma 1997

⁴⁴ Arctic Idea Oy, 2004

Kätkäjärven etelärannalta metsien ja jänkien keskeltä löytyy muutamasta vanhasta pihapiiristä koostuva pieni ”kylä”. Pihapiireistä avautuvat hienot näkymät pohjoisen suunnalle Kätkätunturiin. Kätkälän pihapiiri muodostaa eheän, peräpohjalaisen kokonaisuuden rantatörmään. Päärakennus on harmaata hirttä. Kätkälä on rakennettu 1927. Tieyhteys Kätkälään saatiin vasta 1970-luvun lopulla.⁴⁵

Kuva 25. Kätkäjärvi

Sirkan kylä, Sirkkajärven ympäristö on kulttuurihistoriallisesti arvokas kylämaisema, jossa rakennus- ja kulttuurihistoriallisia arvoja. Tärkeä kulttuurillisen moninaisuuden lisääjä Levin matkailukeskukselle.

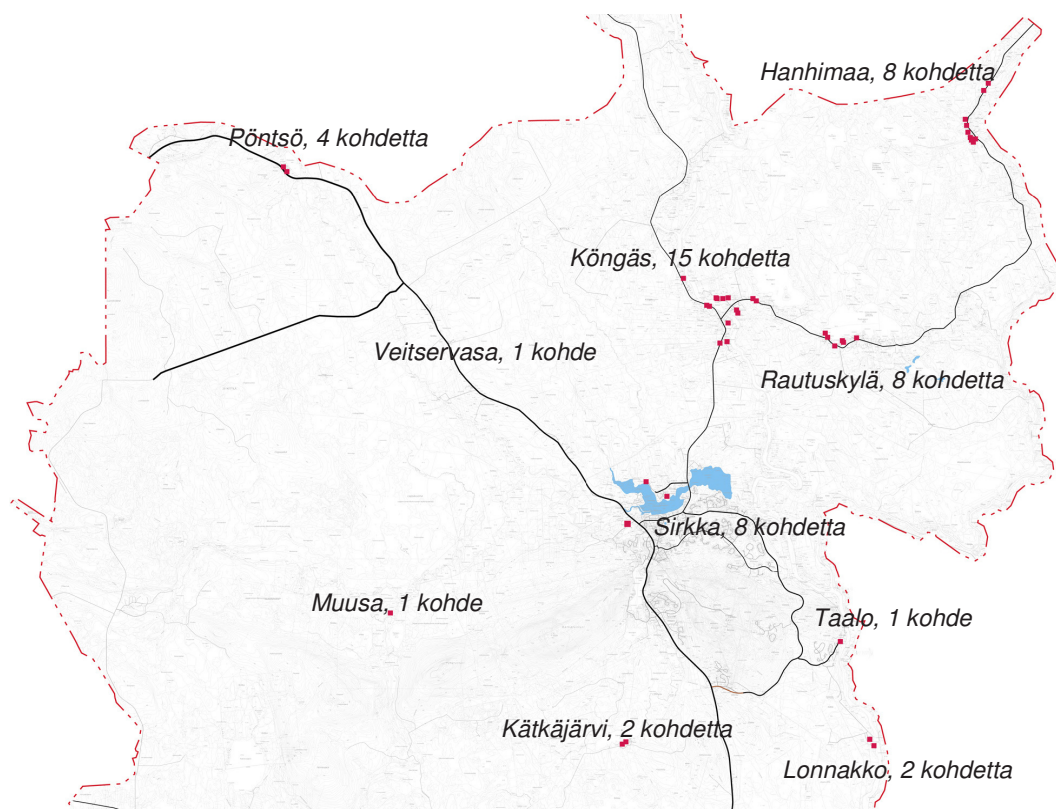
⁴⁵ Arctic Idea Oy, 2004

2.6.5 Rakennusinventointi

Yleiskuvaus

Levin ympäristön matkailumaiseman ja maankäytön kehittämishankkeeseen kuuluvassa 20.6.2007 valmistuneessa rakennusinventointiselvityksessä on selvitetty suunnittelualueen rakennuskulttuuriarvot. Erillinen rakennusinventointiselvitys laadittiin palvelemaan alueen osayleiskaavatyötä. Kaavaselostukseen on referoitu maankäytönsuunnitteluun suoranaisesti vaikuttavat lähtökohdat.

Työ pohjautuu pitkälle Pöntsön, Sirkkan, Lonnakon, Kätkäjärven ja Könkään kylien osalta vuoden 2005 Lapin ympäristökeskuksen rakennusinventointiin, joka toteutettiin Lapin kultuuriympäristö tutuksi -hankkeen osana. Hankkeen ulkopuolelle jäivät mm Rautuskylän ja Hanhimaan kylät, ja näiden kylien osalta tiedot pohjautuvat aikaisempaan, Lapin läänin rakennusperinne ry:n inventointiin vuodelta 1984. Kumpaakin inventointia on täydennetty ja uudelleenarvioitu vuoden 2007 aikana.

Kuva 26. Inventoinnin perusteella arvokkaiksi luokiteltujen kohteiden sijainnit.

Rakennuskulttuurillisesti arvokkaat kohteet**Hanhimaa**

SR-kohde-numero	Koordinaatit	Kiinteistön nimi	Kiinteistö-tunnus	Rakennusvuosi
SR-1a	3418893, 7540613	Hanhela	30:4	2 pihapiiriä 1900-l alusta

Suojeluperusteet

Rakennuksen historiallisuus, tyypillisuus ja erityiset ympäristöarvot. Hyväkuntoinen, alkuperäinen 1900-luvun alun pihapiirikokonaisuus. Kuuluu kiinteästi Hanhelan toiseen pihapiiriin ja on näkyvällä paikalla Inarintien varressa.

SR-kohde-numero	Koordinaatit	Kiinteistön nimi	Kiinteistö-tunnus	Rakennusvuosi
SR-1b	3418729, 7540386	Hanhela	30:4	2 pihapiiriä 1900-l alusta

Suojeluperusteet

Rakennuksen historiallisuus, tyypillisuus ja erityiset ympäristöarvot. Hyväkuntoinen, alkuperäinen 1900-luvun alun pihapiirikokonaisuus. Kuuluu kiinteästi Hanhelan toiseen pihapiiriin ja on näkyvällä paikalla Inarintien varressa.

SR-kohde-numero	Koordinaatit	Kiinteistön nimi	Kiinteistö-tunnus	Rakennusvuosi
SR-2	3418161, 7539509	Yliniva	31:31	1900-l alussa

Suojeluperusteet

Rakennuksen historiallisuus ja tyypillisuus. Komea, suuri päärakennus entisöity pieteetillä. Hyväkuntoinen, alkuperäisen oloinen pihapiiri. Suojelu ei koske uusittuja peltikatteita.

SR-kohde-numero	Koordinaatit	Kiinteistön nimi	Kiinteistö-tunnus	Rakennusvuosi
SR-3	3418136, 7539326	Rinne	31:32	Ennen sotia

Suojeluperusteet

Rakennuksen historiallisuus, tyypillisuus ja erityiset ympäristöarvot. Päärakennus, joka on suhteellisen alkuperäisessä asussa ja harmoninen pieni pihapiiri Inarintien varressa. Suojelu ei koske uusittuja vesikatteita.

SR-kohde-numero	Koordinaatit	Kiinteistön nimi	Kiinteistö-tunnus	Rakennusvuosi
SR-4	3418128, 7539106	Nivanpirtti "Alanne"	13:25	Kylän vanhin rakennus n. 1864

Suojeluperusteet

Rakennuksen historiallisuus, tyypillisuus ja erityiset ympäristöarvot. Päärakennus melkein alkuperäisessä asussa, rakennus kuuluu kiinteästi Hanhimaan kylän kantarakennuksiin. Suojelu ei koske profiilipeltikatteita.

SR-kohde-numero	Koordinaatit	Kiinteistön nimi	Kiinteistö-tunnus	Rakennusvuosi
SR-5	3418225, 7538896	Hanhimaa	29:13	1922

Suojeluperusteet

Rakennuksen historiallisuus, tyypillisuus ja erityiset ympäristöarvot. Suhteellisen alkuperäinen päärakennus ja perinteinen pihapiiri, kuuluu kiinteästi Hanhimaan kylän kantarakennuksiin.

SR-kohde-numero	Koordinaatit	Kiinteistön nimi	Kiinteistö-tunnus	Rakennusvuosi
SR-6	3418242, 7538828	Pietilä	29:17	n. 1900

Suojeluperusteet

Rakennuksen historiallisuus, tyypillisuus ja erityiset ympäristöarvot. Hyvin säilynyt vanha pihapiiri. Pää-rakennus on Hanhimaan keskeisiä kantataloja ja oli alueelle leimallisen lestadiolaisperinteen näyttämöjä 1900-luvun alussa.